

FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

LŐKÖS PÉTER

MICHAEL SEYBRIGER BRASSÓI KRÓNIKÁJA

A XVII. századból számos erdélyi szász szerzőtől származó német és latin nyelvű krónika maradt ránk. Sajnos közülük még ma is csak nagyon kevés olvasható magyarul, pedig e szövegek Erdély illetve Magyarország XVII. századi történelmének fontos dokumentumai. Közéjük tartozik Michael Seybriger rövid krónikája is, amely az 1599 és 1611 közötti évek eseményeiről tudósít.

A brassói ötvöscéh egyik regiszterében olvasható, hogy „Herr Michell Seybryger oder Sommer” 1673. április 15-én hunyt el. E bejegyzésből arra lehet következtetni, hogy családneve eredetileg Sommer volt, a Seybriger név vélhetően azért ragadt rá, mert a Brassó és Segesvár között körülbelül féllúton fekvő Seibrig/Seiburg (magyarul Zsiberk) faluból származott.¹ Seybriger az 1610-es esztendőnél azt írja krónikájában, hogy akkor lett inas, amit az ötvöscéh regisztere is megerősít. Ha feltételezzük, hogy erre – a szokásoknak megfelelően – körülbelül 15 éves korában kerülhetett sor, akkor 1595 körül születhetett. Az inasidő abban a céhben négy évig tartott, Seybriger 1614. november 11-én szabadult fel, és ugyanakkor több éves vándorútra indult. Későbbi tanulója, Kecskeméti Wáradi Péter szerint szerzőnk tizenöt évig vándorolt Németországban, Hollandiában, Angliában, Svédországban (ahol a svéd király aranyművese volt), Franciaországban, és eljutott egészen Konstantinápolyig. Kecskeméti azonban téved az időtartamot illetően. Tudjuk ugyanis, hogy Seybrigert 1624. október 23-án vették fel a brassói ötvöscéhbe, tehát vándorútja minden bizonnyal csak tíz évig tartott.² Amikor felvételét kérte a brassói céhbe, az előírások szerint három remekmunkát kellett készítenie, amelyeket a céh olyan szépnak talált, hogy mindhármat elsőre elfogadta. Ez ritkaság számba ment akkoriban. Fiatal céhmesterként az ő kezdeményezésére kezdték el építeni Brassóban a ma már nem látható Aranyművesek bástyáját.³ 1646-ban kiscéhmester, 1647-ben pedig főcéhmester lett és 1660-ig állt a brassói ötvöscéh élén.⁴

Seybriger krónikája műfaját tekintve évkönyv (annales), és a városi krónikák közé sorolható, mert a mű legnagyobb része Brassó történetével foglalkozik. Az évkönyv már a

¹ Életéről l.: *Trausch, Joseph*: Michael Seibriger. In: *Schriftsteller-Lexikon der Siebenbürger Deutschen: Bio-bibliographisches Handbuch für Wissenschaft, Dichtung und Publizistik. Begr. v. Joseph Trausch, fortgef. v. Friedrich Schuller u. Hermann A. Hienz.* Köln/Weimar/Wien, 1983ff.; Bd. 3: Unveränd. Nachdr. der 1870 in Kronstadt erschienenen Ausg., 1983 (Schriften zur Landeskunde Siebenbürgens, 7/III). 284. o.; *Seraphin, Friedrich Wilhelm*: Michael Seybriger. In: *Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó. Hg. auf Kosten der Stadt Brassó von dem mit der Herausgabe betrauten Ausschuss, 5. Band (Chroniken und Tagebücher Zweiter Band).* Brassó, 1909. LXV–LXVI. . o. – Trausch szerint a fent említett regiszter-bejegyzés nem szerzőnkre, hanem fiára vonatkozik, amit Seraphin cáfol.

² *Seraphin*: i. m. LXVI–LXVII. o.

³ Uo. LXVII–LXVIII. o.

⁴ Uo. LXVII. o.

XVI. századi erdélyi szász történetírásnak is kedvelt műfaja volt. Népszerűsége a XVII. században is megmaradt, de változás az előző századhoz képest, hogy a szerzők között – a városi tisztségviselők és egyháziak mellett – egyre gyakrabban találunk kézműveseket is.⁵ Míg a XVI. századi szász történetírók zöme a hungarus-szemlélet szellemében írta krónikáit Magyarország és Erdély történetéről, addig a század végétől kezdve a transzilvánus tudat lett a meghatározó. Ennek következményeképp egyre gyakoribbak az olyan évkönyvek, amelyek csak egy-egy falu, város vagy szűkebb régió eseményeit örökítik meg.⁶ Ezek sorába illeszkedik szerzőnk műve is.

Seybriger az 1599 és 1609 közötti időszak (vagyis gyermekkora) eseményeiről a műfajnak megfelelően viszonylag röviden tudósít, elsősorban a Brassót valamilyen módon érintő eseményeket említi meg. Így Mihai vajda kapcsán is csak a Brassót közvetlenül fenyegető veszélyről szól részletesebben, amikor Mihai fia, Pătrașcu, apja segítségére jött. Érdekes módon nem említi Bocskai Istvánt, aki 1605–1606-ban erdélyi fejedelem volt. A politikai, hadi események mellett szól az éhínségről és a természeti katasztrófákról is. Az 1610 és 1611-es év (főképp) brassói eseményeit azonban már igen részletesen meséli el, itt már túllép az évkönyvekre jellemző tömör stíluson. 1610-től – néhány saját magára vonatkozó megjegyzést leszámítva – Báthory Gábor tettei állnak a középpontban, ezen belül is elsősorban a Brassóval kapcsolatos események. Báthory uralmát – a legtöbb kortárs szász szerzőhöz hasonlóan – negatív színben tünteti fel. Amint szerzőnk említi, 1611. július 9-én fiatal fiúként a Báthory és Radu Șerban vajda közötti csatát a kerek toronyból nézte végig. Seybriger nem különösebben igényes stílusú krónikájának jelentőségét az adja, hogy főleg saját élményei alapján, a szemtanú hitelességével számol be e csatáról és az azt követő eseményekről. Törekszik az objektivitásra, beszámol Báthory katonáinak kegyetlenkedéseiről, pusztításairól éppúgy mint a Brassóval szövetséges hasasalföldiekéről. Sajnos a kézirat megszakad, így nem tudjuk, meddig folytatta még művét.

Seybriger – mint fent említettük – a legrészletesebben Báthory Gábor és Brassó harcáról tudósít.⁷ Abban az időben Brassó volt a Báthory-ellenes szövetség központja. A város élén akkor a széles látókörű, körültekintő és mindig elsősorban Brassó érdekeit szem előtt tartó Michael Weiß (1569–1612) városbíró állt. Képességeinek köszönhetően Weiß már városbíróvá választása előtt is fontos szerepet játszott Brassó és Erdély életében. Többször bízták meg különböző diplomáciai feladatokkal. 1595-ben például tagja volt annak a követségnek, amelyet Báthory Zsigmond Prágába indított, hogy a Rudolf császárral kötendő szövetségről tárgyaljon, és elutazott Grazba is, amikor e követség nőül kérte Zsigmond számára Mária Krisztierna hercegnőt.⁸ De fontos szerepe volt Weißnek a

⁵ *Armbruster, Adolf*: Die Rumänen in der siebenbürgischen Chronistik des 17. Jahrhunderts. In: *Uő.*: Auf den Spuren der eigenen Identität. Ausgewählte Beiträge zur Geschichte und Kultur Rumäniens. Vorwort von Șerban Papacostea. Bukarest, 1991. 195. o.; *Szegedi Edit*: Geschichtsbewußtsein und Gruppenidentität. Die Historiographie der Siebenbürger Sachsen zwischen Barock und Aufklärung. Köln/Weimar/Wien, 2002 (Studia Transilvanica, 28.). 187. o.

⁶ *Vogel Sándor*: Georg Kraus és művei. In: *Georg Kraus*: Erdélyi krónika 1608–1665. *Vogel Sándor* fordításában, bevezetésével és jegyzeteivel. Budapest, 1994. 17. o.

⁷ Báthory Gábor és a szászok viszonyáról l. Lovas Rezső alapos, de elfogult és néha tárgyi tévedésektől sem mentes tanulmányát: *Lovas Rezső*: Báthory Gábor és a szászok. Bölcsészdoktori értekezés. Debrecen, 1940 (A Debreceni Tisza István Tudománygyetem Történelmi Szemináriumának kiadványai, 8.).

⁸ *Mika Sándor*: Weiss Mihály. Egy szász államférfiu a XVII. században. Budapest, 1893. (Magyar Történelmi Életrajzok). 50–51. o.

Brassó és Radu Șerban havasalföldi vajda között 1604-ben kötött szövetség létrehozásában is.⁹ Nem sokkal később nem utolsó sorban neki volt köszönhető, hogy a szászok Bocskai oldalára álltak, illetve hogy Radu vajda elpártolt Rudolftól és Bocskaival kötött szövetséget.¹⁰ Bár kezdetben Báthory Gábor is igénybe vette Weiß szolgálatait, később mégis Weiß lett a Báthory ellenes mozgalom vezetője.¹¹ Weiß 1612. október 14-én a fejedelmi hadak ellen vívott földvári csatában halt meg.¹² Haláláról a krónika elveszett részében feltehetően Seybriger is beszámolt.

Báthory Gábort a kortárs szász történétírók szinte kivétel nélkül negatív színben, általában zsarnokként ábrázolják. Ennek egyik oka a szászokkal szemben tanúsított magatartása (mindenekelőtt Nagyszeben elfoglalása és feldúlása), a másik pedig a puritán életelveket követő szászok szemében megütközést keltő erkölcstelen élete. Seybriger ugyan nem használja vele kapcsolatban a „Tyrann” vagy „tyrannisieren” kifejezést, azonban Báthory nála is zsarnokként jelenik meg, egy helyen úgy fogalmaz, hogy a szászok a fejedelmet „hítségő országrontónak” tartották. A szász történétíróknál attól lesz ugyanis egy uralkodó zsarnok, ha az a fennálló rendet erőszakosan akarja megváltoztatni és ennek érdekében a jogtípástól, sok ártatlan vérének kiontásától sem riad vissza.¹³ Báthory katonáinak Nagyszebenben elkövetett erőszakos tetteit, pusztításait szerzőnk kétszer is megemlíti krónikájában, sőt a Báthory szolgálatában álló magyar katonákat néha kegyetlenebbnek ábrázolja, mint a törököket, példa erre Szászvolkány székelyek által történt elpusztítása és az ottani lakosok sorsa. Michael Weiß viszont, mint a szász politikai elit egyik képviselője, Seybrigernél sem rebellisként jelenik meg, hiszen a kortárs szász történétírási felfogása szerint nem egyszerű alattvaló, hanem a „magistratus inferior” (németül: „untere Obrigkeit”) egyik képviselője, és ha, mint ilyen, a rendi privilégiumok vagy polgárai megvédése érdekében lép fel fejedelme ellen, akkor nem tekinthető lázadónak, hiszen csak a törvényességet akarja helyreállítani.¹⁴

Nem valószínű, hogy krónikaírónk a történésekkel egyidőben készítette feljegyzéseit, hiszen akkor még fiatal fiú volt, vélhetően jóval később vetette őket papírra és szerkesztette összefüggő krónikává. Erre néhány megjegyzése utal, ami későbbi eseményeket vetít előre. Az 1611-es évnél már tudja például, hogy a Báthory seregei által elpusztított Szászvolkányt néhány túlélő később újjáépíti. Szintén 1611-nél meséli el, hogy Radu Șerban vajda hazájától távol élt néhány évig és ott is halt meg (1620-ban). Ugyancsak 1611-nél szól arról is, hogy a várban a kutat később építették meg (a szóban forgó kút 1623-ban készült el). A Radu Șerban és Báthory közötti csatát abból a toronyból nézte,

⁹ *Mika Sándor*: Weiss Mihály. Egy szász államférfiu a XVII. században. Budapest, 1893. (Magyar Történeti Életrajzok). 67–69. o.

¹⁰ Uo. 73–85. o.

¹¹ L. uo. 117. skk. o.; *Lovas*: i. m. 16. skk. o.; *Nagy László*: Tündérkert fejedelme. Báthory Gábor, Budapest, 1988. 212–226. o.

¹² Weiß egyébként *Liber annalium raptim scriptus* címmel történeti feljegyzéseket is készített saját koráról, mely sok életrajzi elemet is tartalmaz.

¹³ *Szegedi Edit*: Der Tyrann in der siebenbürgisch-sächsischen Geschichtsschreibung des 16. und 17. Jahrhunderts. In: *Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde*, 24. (2001.) 3. o. – Báthory megítéléshez l. még *Nagy*: i. m. 115–122. o.

¹⁴ *Szegedi*: i. m. 5–6. o.

ami – amint írja – ma a posztósoké. Ez a bizonyos torony csak jóval később, 1646-ban került a posztósok tulajdonába, tehát e megjegyzést 1646 után kellett leírnia.¹⁵

Egyébként a mű mindössze három lapból álló kézírata autográf, Andreas Hegyes (1578–1627) *Diarium*ának végéhez kötötték hozzá. A papír néhány helyen megsérült, így itt-ott a szöveg is hiányos. Szerencsére sok másolat készült róla, így azokból ki lehet egészíteni a hiányzó részeket.¹⁶ Az alábbiakban közöljük Seybriger krónikájának magyar fordítását, mivel a mű eddig nem volt olvasható magyarul.¹⁷

¹⁵ *Seraphin*: i. m. LXIX. o.

¹⁶ Uo. LXIX-LXXII. o.

¹⁷ Ehelyütt szeretnék köszönetet mondani Csepregi Zoltánnak (Budapest) és Gernot Nussbachernek (Brasó), akik néhány, a fordítással illetve értelmezéssel kapcsolatos probléma megoldásában segítségemre voltak.

MICHAEL SEYBRIGER KRÓNIKÁJA¹⁸
[1599–1611]

1599-ben Mihai vajda¹⁹ itt volt Brassóban. Ebben az évben Nagyszebennél megveri Báthory András.²⁰

Ebben az időben Pătrașcunak²¹, aki még kisfiú volt, apja, Mihai vajda segítségére kellett jönnie nagy sereggel a Bodzán²² át.

1600. A brassóiak mind kimentek a Bodzához, hogy Pătrașcut feltartóztassák, úgy hogy a városban csak nők és gyerekek, a kapukban pedig néhány idős, erőtlen, gyenge ember maradt, hogy a várost őrizze. A székelyek árulók lesznek, Pătrașcuhoz csatlakoznak. Egyikük számalomból [ide]jön, tudatja ezt a brassóiakkal, azt mondva: biztosan elhihetik, hogy ha éjjel nem térnek haza, senki sem menekül meg élve. Sok elszenvedett veszteség után tehát sok sebesülttel megjöttek, de sokan pórul jártak.

1601. szeptember 17-én Mihai vajdát megveri Csáky²³ és Basta²⁴, aki a Rudolf császár által küldöttek egyike volt sok német és vallon [katonával], akiket fekete lovasoknak neveztek.²⁵ Mihai vajdát Basta felbujtására megölik.²⁶

Ebben az évben, december 10-én Makó György magyar kapitány kifosztja Segesvárt.

Egész Erdélyben minden [termés] tönkre megy és iszonyú drágaság kezdődik. Brassóban egy köből búza nyolc forint, Nagyszebenben egy köből búza 13 forint. Az emberek a hó alatt talált holttestekből ettek, és sokan éhen is haltak. Ezután szörnyű pestisjárvány kezdődött, az emberek tehát a kard, az éhség, a pestis és vadállatok miatt szörnyű halált haltak. Mindenütt leégett minden. A szegény emberek a sütökemencékben tanyáztak. Éjjel senki sem tudott utazni a sok vadállat miatt; ezek éjjel kicsibálták az embereket a kemencékből és felfalták őket. Amint egy kicsit enyhült a helyzet, akkor meg nem volt igavonó. Az emberek magukat fogták be és húzták egészen nyomorultul az ekét.

1603. július 3-án Radu²⁷ havasalföldi vajda megveri Székely Mózes²⁸ itt Vidombáknál, a mi földünkön.

¹⁸ A fordítás alapjául szolgáló kiadás: Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó, hg. auf Kosten der Stadt Brassó von dem mit der Herausgabe betrauten Ausschuss, 5. Band (Chroniken und Tagebücher, Zweiter Band). Brassó, 1909. 436–444. o.

¹⁹ Mihai Viteazul: 1593–1601 között havasalföldi vajda, 1599–1660 között Erdély császári helytartója, 1600-tól moldvai vajda.

²⁰ Báthory András erdélyi fejedelem (1599. március 29 – 1599. november 3.). Báthoryt október 28-án Sellenberknél (Șelimbăr/Schellenberg) verte meg Mihai vajda. A fejedelmet egy székely ember verte agyon Csíkszentdomokosnál.

²¹ Nicolae Pătrașcu (1584–1627): apja távolléte idején havasalföldi vajda (1599–1600).

²² Ti. a Bodzai-szoroson.

²³ Csáky István (1570–1605) Báthory Zsigmond fejedelem udvarnok volt. Mihai vajda alatt az erdélyi hadsereg főkapitánya, majd elpártolt Mihaitól és az ellenzék vezére lett.

²⁴ Giorgio Basta (1544–1607): I. Rudolf tábornoka. 1597-ben rendelték Magyarországra, 1598-tól kassai főkapitány. 1600-ban vonult be Erdélybe. Parancsára ölték meg a vallon zsoldosok Mihai vajdát. Ezt követően Erdély katonai főparancsnoka. Uralma alatt igen nagy volt a nyomor Erdélyben. Basta katonáinak szabad rablást engedélyezett. Az emberek igásállatok helyett magukat fogták be az eke elé (Basta szekere), amint erről lentebb Seybriger is tudósít.

²⁵ A csata 1600. szeptember 18-án volt Miriszlónál.

²⁶ Szó szerinti fordításban: „meghal”. Ez 1601. augusztus 19-én történt.

²⁷ Radu Șerban (1602–1610 között, majd 1611. júliustól szeptemberig) havasalföldi vajda (†Bécs, 1620. március 13.).

1606-ban volt a szörnyű földrengés, amikor megkondultak a harangok, és templomunk kórusában a boltozat egy nagy darabja beomlott. Ez szentesté hat órákor történt.

1607. Újév napján olyan kegyetlen szél fújt, hogy mindenki megrémült miatta. Sok épületet lerombolt az elővárosokban, és nagyon sok fát is kitépett a földből.

Ebben az évben választják Rákóczi Zsigmondot fejedelemmé Erdélyben.²⁹

1608. Rákóczi Zsigmond Magyarországra megy, elhagyja a fejedelemséget. Báthory Gábor lesz a fejedelem Erdélyben.³⁰

1609-ben a sáskák olyan nagy tömegben jöttek a Barcaságba mint a sűrű fekete felhők, úgy hogy a nap alig tudott átsütni rajtuk. Mindenki megrémült emiatt. Földvárnál és mi mezőnkön szálltak le, a fákat és minden fűvet teljesen megettek. Olyan vastagon borították a földet, hogy a lovak térdig jártak bennük, egészen szörnyű volt látni. Isten nagy büntetése volt.

1610.

December 11-én Báthory Gábor nagy sereggel bevonult Nagyszebenbe, a tanácsot börtönbe záratta és rosszul bánt velük, a kapukba magyarokat helyezett, a városi lakosokat lefegyverezte, a várost feldúlta, az embereket nyomorultul megkínozta, az asszonyokat és a szüzeket megbecsteleltette, végül a férfiakat – kilencven kivételével – kiűzte.

Ebben az időben lettem én, Michael Seybriger, aki ezt írta, kézműves inas.

Az aranyművesek sok költséggel a legnagyobb pompával egy kocsit vagy hintót ezüsttel borítottak be. Ezt a kocsit a brassóiak Báthorynak ajándékozták, hogy megengeszteljék. Mert jól látták, hogy mit forral ellenünk, németek ellen. Nagyszebenből Brassóba jött. A brassóiak nagy aggodalomban és kétségek közt voltak, hogy beengedjék-e a városba, mert vagy százezer katona volt vele. Végül tudomásukra jutott, hogy a legtöbb katonát Havasalföldre küldi, így végül nagy aggodalommal beengedték. Emiatt mindenki megrémült, mert sok katonája volt, akiket magával hozott. Nagy dorbézolást is csaptak a városban, de néhány nap múlva mégis kivonult. Ezt a hadjáratot télen vezette. Az egész országban minden szücsnek bundát kellett készítenie a hadinép számára. De olyan meleg tél volt, hogy nem volt szükség a bundákra, hasonlóan meleg telet én sem éltem meg ebben az országban.

Šerban vajda éppen hogy megmenekült az övéivel, mert nem tartott ettől a rajtaütéstől. És így a magyarok minden ellenállás nélkül elfoglalták és kifosztották egész Havasalföldet. A szerzeteseket a nemi szervüknél fogva akasztották fel és mindenféle módon kínozták őket, míg a templomok és kolostorok minden kincsét meg nem kapták, a boros és mézes hordóknak kilyukasztották az alját és mindent teljesen tönkre tettek. Sok ezer fiatal és öreg marháat hajtottak el.

Eközben Báthory mindenféle, a háborúhoz szükséges dolgot követelt itt, úgymint mindenféle élelmiszert, lőport, ólmot és hasonlókat, csak avégett, hogy a várost védtelenné tegye. Igen, minden házban ónedényeket kellett kérni és egész telerakott kocsikkal kiszállítani.

Sokan jöttek Nagyszebenből ide Brassóba és azt mondták: okuljunk a példájukból és ne engedjük be Báthoryt a városba, hiszen jobb lenne meghalni, mint ilyen nyomorultul elveszni.

A brassóiak ezt is tették és nem engedték be többé a városba, hanem hitszegő országrontónak tartották, ami miatt a dühében hamar esztét veszítette.³¹

A székelyek minden vagyonukat behozták, a nemesek a feleségeiket és gyermekeiket is a legjobb készleteikkel.

²⁸ Székely Mózes (1550 k.–1603): székely lófő család sarja. 1603. május 8-tól Erdély unitárius fejedelem. Radu Șerban – a székelység támogatásával – július 17-én győzte le Székely Mózes, aki életét veszítette. Egykorú brassói krónikások nem említik (maga Weiß sem), hogy Székely Mózes fejét Michael Weiß temettette el a saját kertjében. V. ö.: *Mika*: i. m. 66. o.

²⁹ Rákóczi Zsigmondot 1607. február 11-én választotta fejedelemmé az erdélyi országgyűlés. 1608. március 5-én mondott le tisztségéről. Nem sokkal ezután, december 5-én, meghalt.

³⁰ Báthoryt 1608. március 7-én választották fejedelemmé. Haláláig, 1613-ig, Erdély fejedelem.

³¹ Brassó ekkor kötött szövetséget a Havasalföldre visszatért Radu Șerbannal, aki július 7-én jött Erdélybe.

Amint Báthory tudomására jutott, hogy nem akarják beengedni, kegyetlenül megostromolta a várost. A székelyek rögtön elpártoltak tőlünk. A nemesasszonyok az asszonyokkal, gyermekekkel, javaikkal és vagyonukkal el akarták hagyni a várost. De nem engedték ki őket, mert férjeik elpártoltak tőlünk.

Ezalatt az elüzlött vajda Lengyelországban volt és sereget toborzott, hogy bosszút álljon Báthoryn, ami sikerült is neki.

Eközben Báthory táborával itt a Barcaságban ide-oda vonult, bennünket, ostromlottakat minden módon gyötört, riogatással és szörnyű fenyegető szavakkal: ha nem adjuk meg magunkat, akkor nem hagyja a gyermeket az anyaméhben – igen, már a házakat is felosztották maguk között, szándékukban tehát egész biztosak voltak, nekünk helyt kellett állnunk – ám igaz lett, hogy:

Mit titkon szöttek ellenünk,

Elrontja a mi Istenünk,³²

Mert 1611. július 9-én kora reggel a Prázsmártól nem messze fekvő táborában azt a hírt kapja, hogy a vagy háromezer főből álló egész strázsáját vagy őrségét, amelyet Tömösnél a hegységbe küldött, Szerban vajda serege megverte.³³ Egyikük megmenekült, aki a hírt hozta neki. Emiatt szörnyen megijedt, és azt mondta: „Ha nem az igazságot mondod, akkor megnyúztatlak.” Erre amaz azt válaszolta: „Ha egy órán belül nem értesül róla, akkor megnyúzzattathatja.” Erre Báthory rögtön riadót fújtatott és minden lovas és gyalogos elkészült. Eközben a vajda már egész seregével itt volt a vesztőhelynél. Mindez olyan titokban történt, hogy a városban reggel hatkor nem tudtak róla, kivéve két vagy három itteni urat.³⁴ Minden házban kenyeret kellett félretenni és élelmet kiküldeni, mert kemény volt az út a hegységen át és kiéheztek.³⁵ Úgy gondolták, hogy néhány napig vesztegelnek és kipihenik magukat. De nem történhetett így, mert Báthory nem akart a vajdának lehetőséget hagyni, úgy gondolta, rajtaüt az elcsigázott embereken. Tehát Prázsmártól Szászhermányba ment, onnan pedig Barcaszentpéterre. Ki akarta csalni a vajdát a mezőre és körben megkerülni, mert a napnak háttal szeretett volna lenni. A vajda észrevette ezt és nem akarta előnyét elveszíteni. Ő is lefelé ment a Szent Bertalan templomig a Roßbachnál³⁶, de a lengyeleket (mind lovas és vértés), akiket Lengyelországban toborzott, időben a papírmalomhoz küldte. Ott maradtak elbújva, úgy hogy a magyarok nem tudtak róluk.

Ezidő alatt néhány kisebb ágyút mindenféle tartozékokkal és néhány kopjával teli kocsit kiadtak a vajdának. Eközben a középső mezőn már összegyűltek, úgy hogy pattantyúsunk elsütötte az ágyúkat. Az egyik tönkrement, nem volt idő megtölteni őket, így a csatából vissza kellett hozni az ágyúkat. Báthory szerfölött nagy erővel rontott a havasalföldiekre, úgy hogy a havasalföldieknek igen gyorsan sok katonáját megölték. Sok havasalföldi az elővárosokba menekült, sőt az árkokba vetették magukat. Az aranyművesek bástyájánál és a tímár-elővárnál az árok tele volt lovas-katonával. A vargák tava³⁷ felett a vesszőkig³⁸ és a váralján mind hátráló katonák voltak. Én, Michael Seybriger, aki ezt írta, azon a tornyon álltam, amely most a posztósoké, és mindent láttam. Sok havasalföldi csapat semmit sem tudott hátrálókról.

A lengyelek mindazonáltal észrevették, hogy a havasalföldiek szorult helyzetben vannak, rögtön segítségükre siettek hátulról, úgy hogy Báthory nagyon megrémült. Mert nagyon szép napsüté-

³² Az idézet Justus Jonas (1493–1555) reformátor „Wo der Herr nicht bei uns wär” kezdetű egyházi énekének második versszakából származik. (*Keresztyén Énekeskönyv* 257. sz.)

³³ Báthory csapatának a tömösi szorosnál elszenvedett veresége július 8-án volt.

³⁴ Amint Johannes Benkner krónikájából tudjuk, maga Michael Weiß városbíró utazott korábban titokban Benknerrel és egy másik szenátorral a vajdához. Kalauzokat is hátrahagytak a vajdánál, akik a havasalföldi sereget Erdélybe vezették. V. ö.: *Mika*: i. m. 127–128. o.

³⁵ A havasalföldiek ugyanis nem a tömösi vagy a töröcsvári szorosnál jöttek be Erdélybe, ahol számítani lehetett rájuk, hanem járatlan utakon, a hegységen át.

³⁶ A Roßbach, ami talán egy csatorna volt, kelet-nyugati összeköttetést biztosított a Gespreng patak és a Tömös-csatorna között.

³⁷ Ez egy halastó volt; az adott időben a tímároknak és az ötvösöknek is volt ott egy-egy halastava.

³⁸ Valószínűleg valamilyen vesszőkerítés lehetett.

ses nap volt, így a vértések pompásan ragyogtak. Báthory elébük küld, hogy lássa, ellenség-e vagy barát. Megkapja a hírt: ellenség. Eközben darabontjai ellőtték a puskaporukat és golyóikat. A sietségben nem tudtak nekik semmit kiosztani. Báthory látta ezt, és olyan rémület fogta el, hogy oldalirányban elmenekült.

A székelyek észrevették ezt, és ők is meghátráltak, a kopjájukat eldobták, amelyek olyan sűrűn hevertek egymáson, hogy másnap nem mertek rajtuk keresztüllovagolni. A korábban meghátrált havasalföldieket ismét a csatába hajtották. Kapitányaik a sajátjaik közül néhányat megölték, mire rá tudták bírni őket erre. Ám mihelyt észrevették, hogy az ő oldalukon jól áll a helyzet, visszatért a bátorságuk és a legtöbb magyart ők ölték meg és az éjszakába nyúlóan még egész Székelyföldre üzték őket. Este Székelyföldön gyűjtögettek, úgy hogy vagy húsz falut lehetett összeszámolni, amelyek egyszerre égtek.

Ekkor néhány száz sebesült havasalföldit és lengyelt hoztak a városba a borbélyokhoz. De mivel olyan sokan voltak, nem tudták őket ápolni. Csak nagyon kevesen gyógyultak meg, a legtöbb meghalt.

A fejedelem tábornokát, Rác Györgyöt³⁹ megölték. Fejét kitétték egy póznára a Kolostorkapura. Hasonlóképpen a csatatéren maradt Imreffy,⁴⁰ Báthory legelőkelőbb tanácsosainak egyike. Két nagyságos urat élve fogtak el, bebörtönözték őket. Néhány nap múlva a vajda katonái a kapu elé vezették és megölték őket, temetetlenül hagyták heverni; a kutyák ették meg őket. És sok egyéb nemest is elfogtak, akiknek a feleségei itt voltak a városban. Akik urukat nem tudták nagy összegű pénzért kiváltani, azokat a havasalföldiek rögtön kivezették a kapuhoz a szemétdombra és megölték. A csatatéren maradt néhány lengyel úr is. A legelőkelőbb nagy pompával itt van a templomunkban eltemetve. Egy lengyel szerzetes tartotta latinul a halotti beszédet. Ez a csata 1611. július 9-én, egy szombati napon történt.

Vasárnap reggel a mi uraink a város egész lakosságával (aki csak lóra tudott szállni) kilovagoltak, hogy a vajdát fogadják, majd együtt lovagoltak körbe a mezőn és nagy csodálkozással nézték meg a holttestek tömegét. A vajda azt mondta: „Én túl kevés vagyok, hogy ilyet tegyek. Ezt nem én tettem, hanem a mennyei Isten tette mindenható kezével!” Mert egészen Barcaszentpéterig egyik holttesttől a másikig lehetett menni. Néhány helyen halomszámra hevertek. Mindenféle közembernek, óvárosiaknak és még a fuvarosoknak is a holttesteket kellett összegyűjteni, míg a nagy bűz miatt [végül] már nem tudták. Akkor abba kellett hagyni. Akiket meg tudtak számolni, tizenkétezen voltak. Éppen az az időszak volt, amikor a termés a mezőn beérett, amit nem lehetett összetaposni. Az aratók akkor sok holttestet találtak a gabonában. A fősvénység tette, hogy a bűzlő holttesteket megkeresték, néhányuknál sok pénzt találtak, és aranygyűrűt is a félig elrothadt ujjakon.

A megvert Báthory kevés katonával nagy sietséggel Nagyszebenbe megy, mert úgy gondolja, hogy a vajda utánajön. De a vajda talán nyolc napig itt vesztegelt és ki akarta pihenni magát.

Eközben Báthory újra erősítésre tett szert. A vajda útra kel innen seregével, Nagyszebenbe megy, megostromolja Báthoryt, hogy az kegyelemre adja meg magát és ürítse ki ismét a várost a németek számára. Ebben Báthory nem akar belemenni, hanem szörnyű árulás kezdődik. Mert a katonák elpártolnak Báthorytól a vajdához. Ő be is fogadja mindet, megesketi őket. De ők szavahihetőségüket a maguk módjára tartják, mert el kellett volna fogniuk a vajdát és Báthorynak átadni. De a csel nem sikerül. A vajda észreveszi az árulást, éjjel titokban útra kel az övéivel, ismét a Barcaságba jön, de nem a városba, hanem Töröcsvárnál a legsürgősebben Havasalföldre. Az asszonyokat és gyerekeket magával viszi, bojárjaival együtt. Moldván és Lengyelországon keresztül a császárhoz megy Németországba, abban a reményben, hogy a német császár ismét visszahelyezi Havasalföldre.⁴¹ De Mátyás császár korábban már védelmébe vette őket, és Magyarországon, Nagyszombatban jelölt ki [számukra] tartózkodási helyet. De csak egyik évről a másikra éltek ott, így néhány évig ott vesztegeltek és vagyunukat felélték. Végül a vajda és veje, Pátraşcu, aki ott, Nagyszom-

³⁹ Hajdúkapitány.

⁴⁰ Imreffy János.

⁴¹ A Havasalföldön akkor Radu Mihnea lett török segítséggel a vajda (1611. január – 1611. május, 1611. szeptember – 1616).

batban, Šerban vajda lányát elvette, nyomorúságban halt meg (leginkább bánatukban), az özvegyek aztán visszatértek a Havasalföldre.

Most visszatérek a mi brassói dolgainkra. Amint tudomást szerez arról, hogy Šerban vajda elhagyta az országot, nyolc héttel a csata után, azaz szeptember 12-én Báthory Gábor sok törökkel ismét ide jön, hogy a várost újra megostromolja. Ezúttal mi brassóiak nagyon megijedtünk. Ebben az időben várunk legbelsőbb része a Kerekhegyen⁴² feküdt. Azt egy Wallon Péter nevezetű belga javaslatára, sietve, kerek földsáncsal és árokkal vették körül, és az összes vizet hordókban hordták fel, mert a kutat csak jóval később csinálták meg. Nota bene: Gerg Nadecher volt a kapitány.⁴³ A vár legbelsőbb része tehát ezideig 59 éve áll.

Amint Báthory megjött, három utcát felgyújtatott, úgymint a Hosszú utcát és a Középső utcát a Hátsó utcával. Ez szörnyen nézett ki. Az ellenség két tábornot vert: külön a törökök és külön a magyarok. Itt csodás dolgok történtek, úgy hogy Isten végzése által nálunk mindenki szerfelett felbátorodott.

Ekkor Michael Weiß úr, aki a városbírói tisztelet viselte, feljött és megnézte, hogyan táboroznak. Amint ott áll a lován, a mieink közül többen jönnek és azt mondták: „Bölcsességed kegyeskedjen megengedni nekünk, hogy lemenjünk és csatáozzunk az ellenséggel, hátha tudunk szerezni valamit, mert szegény emberek vagyunk.” Erre azt válaszolja a bíró: „A ti dolgokat, megpróbálhatjátok!” Ezek egészen a mezőig mentek, olykor-olykor elbújtak az árkokban. Tehát figyeltek a törökökre. Mikor kicsit közelebb értek a mieink, lelőtték őket a lóról és kifosztották őket, a lovakat elvették, néhányan a fejét is levágták, egyet pedig élve elfogtak. Szép zsákmánnyal tértek tehát vissza, az elfogott törököt pedig átadták a bírónak. A bíró örült az elfogott töröknek, mert tudta, mit akar csinálni vele. Megparancsolta tehát, hogy a foglyot tartsák fogva a városban, azzal az utasítással, hogy adjanak neki elegendő ételt és italt.

A pattantyúsok megkérdezték a bírót, hogy tüzeljenek-e az ellenségre. A bíró erre azt felelte: várjanak, amíg az összes sátrat felállítják; „és minden ágyút irányítsatok a legjobb sátrakra, aztán süssétek el!” Az ellenség egészen biztos volt szándékában; de ellátták a bajukat, úgyhogy távolabb kellett felállítaniuk a tábornot, tudniillik a papírmalomnál. Erre a bíró kiállította az őrséget és mindent meghagyott és megparancsolta: „Ha az óvárosban a tűz valahol elalszik, akkor néhányan szaladjanak le és gyűjtsanak fel mindent, hogy leégjen, hogy az ellenséget jobban lehessen látni.”

Majd ismét a városba lovagolt, maga elé hívatta az elfogott törököt és azt kérdezte tőle: ki ő? A török erre azt feleli: ő egy úr szolgálja. Tovább kérdezik: hogy hívják a fővezért, a pasát? A török megmondta,⁴⁴ a bíró feljegyezte. Tovább kérdezi a bíró: „Miért jön a pasátok a ti császári felségtek írása vagy felhatalmazása nélkül és ostromol meg minket? Ebből jól látom, hogy a ti császári felségtek erről semmit sem tud. Tud olyan helyet⁴⁵ a világon, ahol elbújhat a ti császári felségtek elől emiatt a helytelen cselekedet miatt?” Erre azt feleli a török: „En minderről semmit sem tudok. Közöttünk, egyszerű törökök között csak azt mondják: ez a város engedetlen a fejedelemmel szemben.” Erre azt mondja a bíró: „Írni akarok a pasának. Ezt magának a pasának a kezébe kell adnod. Egyél, igyál, amíg a levél elkészül! Élj boldogul és légy nyugodt!”

Ennek a hírek a török szerfelett megörül. Éjjel kiengedik és a mezőig kísérik. A pasához megy a levéllel. A tartalma ez volt: „Ha ügyed ő császári felsége parancsából jogszerű lenne, hogy megtámadj minket, akkor miért nem hozol nekünk levelet ő császári felségétől? Jól látjuk, hogy pénzzel vesztegettek meg erre és ő császári felsége semmit sem tud erről. Erre téged érintő ok miatt kénytelenek leszünk megkeresni a császárt. Majd nézd meg, hogyan fogsz számat adni a császárnál!”

Emiatt a levél miatt a pasa szerfelett megijedt. Másnap öt törököt küld a városba, és a tanács egy tagját kéri a táborba. Egy bátor és ékesszóló Gorges Merthen⁴⁶ nevű embert küldtek ki, aki a töröknek annak rendje és módja szerint mindent elmondott: Hogyan vált hitszegővé az ország-

⁴² A Fellegvár.

⁴³ Georg Nadescher (†1639): 1606–1631 között szenátor, de több más fontos tisztséget is betöltött.

⁴⁴ Omer boszniai pasa.

⁴⁵ Ti. a pasa.

⁴⁶ Georgias Martinus: Brassói polgár, tanácsúr és sáfár, 1611-től Vledény provisorosa.

ban;⁴⁷ foglalta el csellel Nagyszebent; beengedték mint nagyságos fejedelmüket és semmilyen erőszaktól nem tartottak. „Amint azonban bent volt, lefegyverezte őket, a tanácsot bebörtönözte, a kapukba magyarokat állított, aztán kifosztotta a várost, a asszonyokat és a szüzeket megbecstelenítette, a férfiakat – kilencven kivételével, akiket hitvány módon tartott – elűzte. E kegyetlenség végrehajtása után idejött Brassóba. De mivel az volt a szándéka, hogy a Havasalföldre megy és már sok katonát előre küldött (mert 100 000 embere volt), így nagy aggodalom közepette beengedték, katonái nagy dorbézólást csaptak. Néhány nap múlva kivonult Havasalföldre.”

Hogyan tért vissza, hogyan ostromolt meg minket méltatlanul, végül hogyan verte meg a vajda és hogy a vajda hogyan hagyta el ismét az országot: mindezt Gorges Mertten hosszasan mesélte a pasának, amint fent említettük. Emiatt a pasát félelem fogja el, megígéri Gorges Merttennek: éj-jel elfogatja Báthoryt császári jog szerint.

Ez alatt az idő alatt Báthory serege kegyetlen módon garázdálkodott itt a Barcaságban, amit maguk a törökök is csodálkozással néztek és nagyon szánakoztak rajtunk, szegény németeken. A szegény szászvolkányiakat ekkor gyűjtötták fel erődjűkben asszonyostul-gyerekestül és benn égtek, néhány keveset kivéve, akik a tűzből nagy nehezen megmenekültek. Akik a magyarok kezére kerültek, azokat megölték; akik a törökök kezére kerültek, azok életben maradtak. Más falvakba vitték őket és pénzért szabadon bocsátották. E néhány [túlélő] később újra felépítette a falut.

Báthorynak egy szolga titokban felfedte ezt.⁴⁸ Az elővárosokban mindent, amit a tűz még megkímélt, felgyűjtat és leégett. A városban mindenki megrémül. Azt gondolják, ostromolni fog. Minden lakos egész éjjel fegyverben volt az utcákon, bástyákon, tornyokban és a kapukban is. E tüsténkedés közben Báthory egész seregével távozott a feketealmi erdőn át.

A törökök is megrémülnek Isten végzése által, mert még nem kötöttek igazi szerződést a mi urainkkal. Félelemből a Bodzán keresztül távoznak és minden dolgukat hátra hagyják: az élelemmel teli kocsikat néhány ágyúval és minden tartozékkal.⁴⁹ Korán reggel, amikor látják és megértik⁵⁰, hogy senki sincs a mezőn, mindent behoztak a városba a táborból, és köszönetet mondtak Istennek az ostrom alóli csodás megszabadulás miatt. Ez szeptember 21-én történt.

E lefolyt események után a mi uraink a százak tanácsával egyetemben egyáltalán nem tudták, hogy mihez kezdjenek most. Mert a többi német elhagyott minket, brassóiakat. Nem volt segítség sem katonával, sem pénzzel, sem tanáccsal.

Végül elhatározzák, hogy Gorges Mertten urat a német császárhoz, nevezetesen Mátyás császárhoz küldik segítségért. Ezt az utat nagy veszély közepette vállalta a Havasalföldön, Moldván és Lengyelországon keresztül.⁵¹

A brassóiak látják, hogy ez az ügy sokáig fog tartani, ezért odabent most kezdtek el csak igazán készülödni. Katonákat fogadtak fel, akit csak kaptak, törököket, tatárokat, rácokat, havasalföldieket, lovasokat és gyalogosokat. Végül sok német is zsoldjukba állt. Ezek majdnem naponta kiűtöttek a határba és csatározottak a magyarokkal, akik többnyire magyarországi hajdúk voltak.

Hamarosan...⁵²

(Fordította Lőkös Péter)

⁴⁷ Ti. Báthory Gábor.

⁴⁸ Ti. hogy a pasa el akarja fogatni.

⁴⁹ A brassóiak valószínűleg ajándékokkal, pénzzel vették rá a pasát a távozásra.

⁵⁰ Ti. a brassóiak.

⁵¹ Gorges Mertten csak 1613-ban tudott visszajönni Brassóba.

⁵² A kézirat itt megszakad.